

**نقد و بررسی گزارش «ارزیابی آکچوئریال مزایای
بلندمدت سازمان تأمین اجتماعی»**

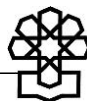
کد موضوعی: ۲۱۰
شماره مسلسل: ۱۶۹۹۱
اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۹

معاونت پژوهش‌های اجتماعی - فرهنگی
دفتر: مطالعات اجتماعی

به نام خدا

فهرست مطالب

| | |
|---------|---|
| ۱..... | چکیده |
| ۲..... | مقدمه |
| ۴..... | ۱. نتایج کلی گزارش آکچوئری ۲۰۱۶ |
| ۶..... | ۲. اهم کاستی‌های گزارش آکچوئری ۲۰۱۶ |
| ۲۴..... | ۳. محک محاسبات و برآوردها: مقایسه پیش‌بینی‌های گزارش با مقادیر تحقق‌یافته |
| ۲۷..... | جمع‌بندی و نتیجه‌گیری |
| ۲۹..... | منابع و مأخذ |



نقد و بررسی گزارش «ارزیابی آکچوئریال مزایای بلندمدت سازمان تأمین اجتماعی»

چکیده

با توجه به اهمیت تعیین‌کننده پیش‌بینی تعهدات بلندمدت برای تصمیم‌گیری در مورد صندوق‌های بازنشستگی، مؤسسه عالی پژوهش تأمین اجتماعی با همکاری سازمان بین‌المللی کار، گزارشی با عنوان «ارزیابی آکچوئریال مزایای بلندمدت سازمان تأمین اجتماعی ایران» منتشر کرده است. اعتبار سازمان بین‌المللی کار در کنار استفاده از آخرین آمارهای پیش از سال ۲۰۱۶ برای تهیه این گزارش و نیز وضعیت خاص سازمان تأمین اجتماعی، نقد و بررسی این گزارش را ضرورت می‌بخشد.

بررسی دقیق گزارش مذکور نشان می‌دهد که این گزارش دارای نواقص مهمی است که قابلیت اعتماد به نتایج آن را با چالش جدی مواجه می‌کند و نیاز است در اصلاحات بعدی یا گزارش‌های آتی به آن توجه شود.

این موارد عبارتند از: محاسبه‌نکردن ارزش روز سرمایه‌گذاری‌ها، عدم برآورد سایر بدهی‌های دولت، لحاظ‌نشدن بدهی سهم کارفرمایان، فروض غیرواقعی در مورد دستمزدها، بی‌توجهی به بخش درمان، شفاف‌نبودن درآمدهای حاصل از مواد (۳۸) و (۴۱) قانون تأمین اجتماعی (پیمان‌ها) و لحاظ‌نکردن سایر حق بیمه‌ها و سایر درآمدها.

در مجموع گزارش آکچوئری ۲۰۱۶ به دلیل نواقصی که بیان شد، در سمت منابع درآمدی نتوانسته است تصویر دقیقی از واقعیت ترسیم کند و مقایسه برآوردها با داده‌های

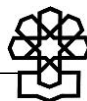
محقق شده اخیر، حاکی از اختلاف چشمگیری میان آنهاست. اما در سمت مخارج، به دلیل استفاده از مفروضات و ساختار منطقی، مقادیر پیش‌بینی شده به میزان واقعی محقق شده نزدیک بوده است.

مقدمه

پیش‌بینی تعهدات بلندمدت هر صندوق بیمه‌ای امری لازم در جهت شناخت مسیر آتی صندوق است و به مدیران و سیاستگذاران در بررسی وضعیت آتی صندوق و اخذ تصمیم‌های احتمالی برای مداخلات بهبود کمک می‌کند. در همین راستا تبصره «۳» ماده (۲۸) قانون تأمین اجتماعی تصریح می‌کند که سازمان باید حداقل هر سه سال یک‌بار امور مالی خود را با اصول محاسبات احتمالی (آکچوئری) تطبیق و مراتب را به شورای عالی گزارش دهد. سازمان تأمین اجتماعی در سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۳ گزارش آکچوئری^۱ سالیانه خود را منتشر کرد، اما پس از آن روند انتشار گزارش مذکور متوقف شد. این موضوع که خلاف تبصره مذکور است به ابهام بیش‌تر سیاستگذاران و کنشگران این حوزه دامن می‌زند.

یکی از گزارش‌هایی که به تازگی در این زمینه منتشر شده است، گزارشی با عنوان «ارزیابی آکچوئریال مزایای بلندمدت سازمان تأمین اجتماعی ایران» است که با همکاری مؤسسه عالی پژوهش تأمین اجتماعی ایران و سازمان بین‌المللی کار (ILO) در سال ۲۰۱۶ تهیه شده است. این گزارش، تعهدات بلندمدت و درآمدهای سازمان تأمین اجتماعی را

۱. معادل فارسی واژه «آکچوئری (Actuary)» توسط فرهنگستان زبان و ادب فارسی، «بیم‌سنجی» معرفی شده است. با این حال این معادل کمتر مورد استفاده قرار می‌گیرد و اکثر کارشناسان از آکچوئری و برخی نیز از «محاسبات بیمه‌ای» استفاده می‌کنند. از آنجا که در مطالعه حاضر، گزارشی مورد نقد قرار می‌گیرد که در عنوان آن از واژه «آکچوئری» استفاده شده است، در سراسر متن همین واژه به کار گرفته می‌شود.



برآورد می‌کند و سال اتمام ذخایر سازمان و همچنین نرخ حق بیمه لازم برای حفظ تعادل منابع و مصارف سازمان را مورد پیش‌بینی قرار می‌دهد. گزارش مذکور، به‌روزترین گزارش آکچوئری موجود است که به وضعیت آتی صندوق بازنشستگی تأمین اجتماعی پرداخته است. ویژگی مهم دیگر این گزارش (علاوه بر به‌روز بودن)، همکاری سازمان بین‌المللی کار (ILO) است که بر اعتبار آن افزوده است.

مدیر عامل سازمان تأمین اجتماعی در سال ۱۳۹۶ با اتکا به این گزارش در مجلس شورای اسلامی، وضعیت آتی صندوق بازنشستگی تأمین اجتماعی را وخیم ترسیم نمود و آن را نیازمند توجهات جدی خواند. همچنین بسیاری از کارشناسان و متخصصان این حوزه، گزارش فوق را مورد ارجاع قرار داده و بر مبنای آن تحلیل‌های کارشناسی و توصیه‌های سیاستی ارائه می‌دهند.

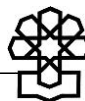
از طرف دیگر، گزارش‌های آکچوئری به منظور ترسیم آینده صندوق بازنشستگی انجام می‌شوند تا مدیران صندوق بر اساس این پیش‌بینی، اقدامات لازم را اتخاذ کنند و در نتیجه دقت در تدوین آنها اهمیت حیاتی در اتخاذ تصمیمات صحیح دارد.

همین مسائل در کنار یکدیگر لزوم بررسی بیش‌تر گزارش فوق را مورد تأکید قرار می‌دهند. بررسی دقیق‌تر نشان می‌دهد که این گزارش با نواقص مهمی روبه‌رو است که در مجموع قابلیت اعتماد به نتایج آن را با چالش جدی مواجه می‌کند و لازم است در اصلاحات بعدی یا گزارش‌های آتی مورد توجه قرار گیرد. در ادامه به برخی از مهم‌ترین مسائل مرتبط با گزارش مذکور پرداخته شده است.

۱. نتایج کلی گزارش آکچوئری ۲۰۱۶

کلیات نتایجی که در گزارش ۲۰۱۶ حاصل شده است را می‌توان به صورت زیر خلاصه کرد: **پیش‌بینی‌های جمعیتی:** در این گزارش پیش‌بینی شده است که تعداد بیمه‌شدگان اصلی از رقم ۱۳/۵ میلیون نفر در سال ۲۰۱۶ به ۲۰/۷ میلیون نفر در سال ۲۰۵۰ برسد و پس از آن اندکی کاهش یابد. از سوی دیگر، در طول این دوره شمار مستمری‌بگیران با افزایش قابل ملاحظه‌ای از ۲/۴ میلیون نفر در سال ۲۰۱۶ به ۱۴/۳ میلیون نفر در سال ۲۰۵۰ خواهد رسید. بنابراین، طی دوره پیش‌بینی نسبت بیمه‌شدگان اصلی به مستمری‌بگیران پیوسته کاهش می‌یابد و پس از سال ۲۰۸۵ در سطح حدوداً ۰/۹ ثابت می‌ماند.

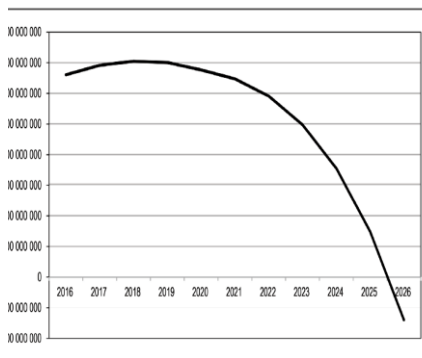
پیش‌بینی‌های مالی: با توجه به عدم قطعیت پرداخت سهم حق بیمه دولت در آینده و همچنین رفتار دولت در ارتباط با بدهی‌های گذشته‌اش به سازمان تأمین اجتماعی، پیش‌بینی‌های مالی بر دو مبنای نقدی و تعهدی ارائه شده‌اند. بر مبنای تعهدی (و با استفاده از مقدار برآوردی سازمان از بدهی دولت) ذخایر طرح به سرعت کاهش می‌یابد و در سال ۲۰۲۶ به اتمام می‌رسد (نمودار ۱-الف). از آن زمان به بعد، تأمین مخارج مستمری نیازمند یارانه و کمک‌های دولتی خواهد بود. بر مبنای نقدی، ذخایر سازمان بلافاصله پس از تاریخ ارزیابی منفی خواهد بود. همچنین نرخ حق بیمه لازم جهت برابری منابع و مصارف بازنشستگی در هر سال (نرخ PAYG) و نرخ لازم برای برابری منابع و مصارف در بازه ۷۵ سال (نرخ GAP) در نمودار ۱-ب نمایش داده شده است:



نمودار ۱. پیش‌بینی‌های مالی در گزارش آکچوئریال سال ۲۰۱۶

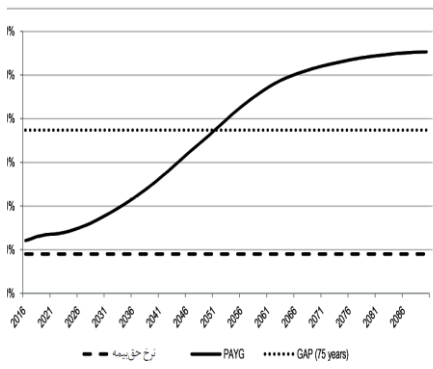
الف) پیش‌بینی وضعیت ذخایر سازمان تأمین

اجتماعی (میلیون ریال)



ب) پیش‌بینی نرخ حق بیمه لازم برای حفظ تعادل

(درصد)



مأخذ: گزارش ارزیابی آکچوئریال مزایای بلندمدت سازمان تأمین اجتماعی ایران، ۲۰۱۶.

بر این اساس در گزارش مذکور پیش‌بینی شده است که بر اساس مطالبات مورد ادعای سازمان از دولت، جهت برابری منابع و مصارف بازنشستگی در هر دوره، نرخ حق بیمه (نرخ PAYG) به تدریج افزایش می‌یابد و در سال ۲۰۹۰ حدوداً به ۱۱۰ درصد می‌رسد! از سوی دیگر برای آن که طی ۷۵ سال آینده صندوق با کسری مواجه نشود لازم است که از هم‌اکنون نرخ حق بیمه به ۷۴ درصد افزایش یابد و طی ۷۵ سال آینده نیز در همین نرخ باقی بماند!

۲. اهم کاستی‌های گزارش آکچوئری ۲۰۱۶

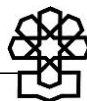
برخی از مهم‌ترین ابعادی که در گزارش آکچوئری ۲۰۱۶ مغفول مانده و می‌تواند آثار جدی بر پیش‌بینی‌ها داشته باشد، عبارتند از:

- محاسبه‌نکردن ارزش روز سرمایه‌گذاری‌ها؛
- عدم برآورد سایر بدهی‌های دولت؛
- لحاظ‌نشدن بدهی سهم کارفرمایان؛
- مفروضات غیرواقعی در مورد تغییر دستمزدها؛
- بی‌توجهی به منابع و مصارف بخش درمان؛
- شفاف‌نبودن درآمدهای حاصل از مواد (۳۸) و (۴۱) قانون تأمین اجتماعی (پیمان‌ها)؛
- لحاظ‌نکردن انواع حق بیمه‌ها و سایر درآمدها.

در ادامه به هر یک از این موارد مغفوله پرداخته و پایه مفروض مرتبط با آنها در این گزارش بحث و بررسی شده است.

۲-۱. محاسبه‌نکردن ارزش روز سرمایه‌گذاری‌ها

یکی از متغیرهای کلیدی در ارزیابی آکچوئریال صندوق‌های بازنشستگی، ارزش روز دارایی‌ها و سرمایه‌گذاری‌هاست. ارزش روز سرمایه‌گذاری‌ها نشان می‌دهد که در تاریخ انجام ارزیابی آکچوئریال، ارزش سرمایه‌گذاری‌ها به چه میزان است. این در حالی است که در گزارش ۲۰۱۶ از ارزش دفتری (ثبت شده) استفاده شده است. شایان ذکر است که ارزش دفتری مربوط به زمان ثبت سرمایه‌گذاری است و معمولاً بسیار پایین‌تر از ارزش

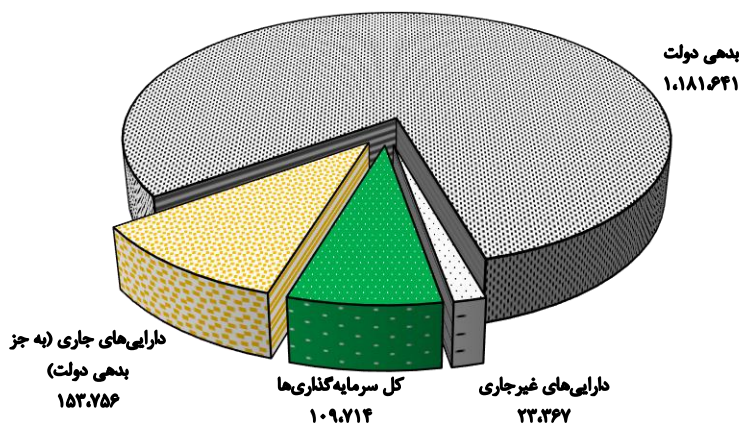


روز سرمایه‌گذاری است؛ به همین دلیل، اتکا به ارزش دفتری به جای ارزش روز سرمایه‌گذاری در محاسبات، داده لحاظ شده برای ارزش سرمایه‌گذاری‌های صندوق در محاسبات را بسیار پایین‌تر از میزان واقعی نشان می‌دهد و بنابراین به مخدوش شدن نتایج و یا دست‌کم افزایش خطای نتایج منتهی می‌شود.

بر این اساس در گزارش ۲۰۱۶، دارایی‌های ناخالص صندوق حدود ۱،۴۶۸ هزار میلیارد ریال (حدود ۱۴۷ هزار میلیارد تومان) محاسبه شده است. اما بررسی جزئیات این مبلغ نشان می‌دهد که بیش‌تر این رقم مربوط به بدهی دولت است و سرمایه‌گذاری‌ها سهم بسیار اندکی در آن دارند. در نمودار ۲ این مطلب نشان داده شده است:

نمودار ۲. ترکیب دارایی‌های سازمان تأمین اجتماعی در گزارش آکچوئریال ۲۰۱۶

(میلیارد ریال)



مأخذ: گزارش ارزیابی آکچوئریال مزایای بلندمدت سازمان تأمین اجتماعی ایران، ۲۰۱۶.

همان‌طور که مشاهده می‌شود به دلیل استفاده از ارزش دفتری در محاسبات، مجموع کل سرمایه‌گذاری‌ها، دارایی‌های غیر جاری و دارایی‌های جاری (بجز بدهی دولت)، روی هم رفته رقم ناچیزی حدود ۲۸/۷ هزار میلیارد تومان خواهد بود که کم‌تر از ۲۰ درصد از دارایی‌های صندوق را تشکیل می‌دهد و بیش از ۸۰ درصد آن مربوط به بدهی‌های دولت است. برای درک این اختلاف لازم است به این مطلب توجه شود که در گزارش آکچوئری ۱۳۹۳ ارزش روز سرمایه‌گذاری‌ها مطابق با جدول ۱ برآورد شده است:

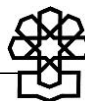
جدول ۱. ترکیب دارایی‌های سازمان تأمین اجتماعی در گزارش آکچوئریال سال ۱۳۹۳

| ردیف | شرح دارایی | ارزش (میلیارد ریال) | سهم از کل | بازده دارایی (درصد) |
|------|--------------------------|---------------------|-----------|---------------------|
| ۱ | سرمایه‌گذاری به ارزش روز | ۳۴۷,۷۲۷ | ۲۷/۶۴ | ۲۲/۶۳ |
| ۲ | بدهی دولت | ۸۵۷,۸۰۴ | ۶۳/۲۸ | ۱۷/۹۰ |
| ۳ | سپرده بانکی | ۱,۶۱۱ | ۰/۱۲ | ۲۲ |
| ۴ | املاک | ۱۰,۹۱۷ | ۰/۸۱ | ۱۷/۵۳ |
| ۵ | حق بیمه قطعی | ۴۰,۲۶۲ | ۲/۹۷ | ۲۴ |
| ۶ | سایر | ۷۰,۲۸۶ | ۵/۱۸ | ۲۴ |

مأخذ: گزارش محاسبه تعهدات اکچوئریال بر مبنای استاندارد ۲۷ سازمان تأمین اجتماعی، ۱۳۹۴.

همان‌طور که مشاهده می‌شود در گزارش سال ۱۳۹۳ (۲۰۱۴ میلادی) ارزش سرمایه‌گذاری‌ها حدود ۳۷۵ هزار میلیارد ریال برآورد شده و این در حالی است که گزارش ILO ارزش آنها برای سال ۲۰۱۶ را حدود ۱۰۹ هزار میلیارد ریال در نظر گرفته که رقم بسیار پایینی است.

از سوی دیگر چون درآمدهای سرمایه‌گذاری به ارزش روز هستند و سرمایه‌گذاری‌ها به ارزش دفتری، بنابراین نرخ بازده سرمایه‌گذاری‌ها (حاصل تقسیم درآمد سرمایه‌گذاری



به ارزش کل سرمایه‌گذاری‌ها)، ارقام بسیار بالایی به دست می‌آیند. در جدول ۲ بازده محاسباتی در این گزارش نشان داده شده است:

جدول ۲. نرخ بازده محاسباتی در گزارش آکچوئریال سال ۲۰۱۶

| نرخ بازده (درصد)* | | سال |
|--|--------------------------------|------|
| بر اساس کل دارایی‌های سازمان تأمین اجتماعی | تنها بر اساس سرمایه‌گذاری شستا | |
| ۵/۱ | ۶۲/۴ | ۲۰۱۳ |
| ۵/۷ | ۸۶/۳ | ۲۰۱۴ |
| ۲/۷ | ۳۵/۱ | ۲۰۱۵ |

* به صورت $2XI / (A+B-I)$ محاسبه شده، که I درآمد سالیانه سرمایه‌گذاری، A موجودی در ابتدای سال و B موجودی در انتهای سال را نشان می‌دهند.

مأخذ: گزارش ارزیابی آکچوئریال مزایای بلندمدت سازمان تأمین اجتماعی ایران، ۲۰۱۶.

همان‌طور که مشاهده می‌شود بازده سرمایه‌گذاری به ویژه در سال‌های ۲۰۱۳ و ۲۰۱۴ بسیار بالا (حدود ۶۲ درصد و ۸۶ درصد) محاسبه شده است، در حالی که می‌دانیم چنین نرخ بازدهی قابل قبول نیست. زیرا چنین بازدهی بدان معنا است که از ابتدای سال ۲۰۱۳ تا انتهای سال ۲۰۱۵، ارزش سرمایه‌گذاری‌ها (در صورت سرمایه‌گذاری اصل و فرع آنها) بیش از ۴ برابر می‌شود! در حالی که آمار و داده‌های موجود چنین مسئله‌ای را تأیید نمی‌کند.

از سوی دیگر برای محاسبه بازده یک سرمایه‌گذاری باید مقدار عایدی را بر ارزش سرمایه‌گذاری‌هایی تقسیم کرد که درآمدها از آنها حاصل شده است. با این حال در ستون دوم جدول فوق، درآمد سرمایه‌گذاری بر کل دارایی‌ها (شامل بدهی‌های دولت) تقسیم شده است. این در حالی است که درآمدی از بدهی دولت حاصل نمی‌شود، بلکه به صورت

تعهدی مقدار آن افزایش می‌یابد. بنابراین محاسبه نرخ بازده با این روش از اساس اشتباه است و ستون دوم کاملاً گمراه‌کننده است.

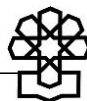
در مجموع، ستون اول از جدول فوق به دلیل استفاده از ارزش دفتری و ستون دوم به دلیل لحاظ بدهی دولت، به هیچ وجه نمی‌توانند برآوردی از نرخ بازده سرمایه‌گذاری‌های صندوق ارائه دهند. تهیه‌کنندگان گزارش نیز با علم به اینکه چنین نرخ‌های بازدهی قابل قبول نیست در مفروضات خود در مورد نرخ‌های بازدهی آتی، بدون توجه به ارقام فوق، بازده آتی صندوق را به صورت داده‌های منطقی تری برآورد کرده‌اند (جدول ۳) که البته نسبتی با محاسبات پیشین ندارد:

جدول ۳. مفروضات گزارش آکچوئریال ۲۰۱۶ در مورد رشد تولید، دستمزدها

و نرخ بازدهی صندوق

| سال | رشد تولید ناخالص داخلی واقعی | نرخ تورم | افزایش دستمزد اسمی | نرخ بازدهی صندوق |
|------|------------------------------|----------|--------------------|------------------|
| ۲۰۱۶ | ۱۲/۵ | ۹/۰ | ۹/۰ | ۹/۰ |
| ۲۰۱۷ | ۴/۲ | ۱۰/۵ | ۱۰/۵ | ۱۰/۵ |
| ۲۰۱۸ | ۳/۸ | ۱۰/۱ | ۱۰/۱ | ۱۰/۱ |
| ۲۰۱۹ | ۴/۰ | ۹/۵ | ۹/۵ | ۹/۵ |
| ۲۰۲۰ | ۴/۰ | ۹/۳ | ۹/۳ | ۹/۳ |
| ۲۰۳۰ | ۳/۲ | ۷/۶ | ۹/۲ | ۹/۲ |
| ۲۰۴۰ | ۲/۵ | ۶/۳ | ۷/۹ | ۷/۹ |
| ۲۰۵۰ | ۲/۰ | ۵/۰ | ۶/۶ | ۶/۶ |
| ۲۰۶۰ | ۱/۷ | ۵/۰ | ۶/۶ | ۶/۶ |
| ۲۰۷۰ | ۲/۰ | ۵/۰ | ۶/۶ | ۶/۶ |

مأخذ: همان.



در واقع در این گزارش فرض شده است که «نرخ بازدهی سرمایه‌گذاری‌های سازمان تأمین اجتماعی تحت مدیریت شستا در آینده با رشد تولید ناخالص داخلی اسمی و افزایش دستمزدهای اسمی، هر کدام که کم‌تر باشد، برابر باشد». بنابراین مشاهده می‌شود که هنگام پیش‌بینی نرخ بازده در سال‌های بعد، توجهی به نرخ بازده گذشته (محاسبه‌شده) نشده است. علاوه بر آنچه تاکنون در بحث سرمایه‌گذاری‌ها گفته شد (ارزش سرمایه‌گذاری‌ها بر حسب ارزش دفتری لحاظ شده است که نتایج مبتنی بر آن غیرقابل اتکاست و نرخ بازده بر اساس ارزش دفتری محاسبه شده است که صحیح نیست) در اینجا با چند مسئله دیگر نیز روبه‌رو شده است: اولاً از نرخ رشد تولید اسمی و افزایش دستمزدهایی استفاده شده است که منطق آن توضیح داده نشده است. ثانیاً برای محاسبات آتی نیز از ارزش دفتری استفاده شده است که در نتیجه ذخایر صندوق کمک خاصی به کاهش کسری مالی صندوق نمی‌کند. به همین دلیل در جدول تحلیل حساسیت مشاهده می‌کنیم که سال اتمام ذخایر صندوق تقریباً نسبت به هیچ یک از پارامترها حساس نیست:

جدول ۴. نتایج تحلیل حساسیت در گزارش آچوئریال ۲۰۱۶

| سال اتمام ذخایر | نرخ PAYG در سال ۲۰۹۰ | نرخ GAP (۷۵ ساله) | سناریو |
|-----------------|----------------------|-------------------|---|
| ۲۰۲۶ | ۱۱۰/۶ | ۷۴/۱ | سناریوی پایه |
| ۲۰۲۶ | ۱۱۸/۱ | ۷۷/۵ | آزمون حساسیت - نرخ‌های مرگ‌ومیر |
| ۲۰۲۶ | ۱۲۹/۲ | ۷۶/۶ | آزمون حساسیت - رشد دستمزد واقعی |
| ۲۰۲۶ | ۱۰۷/۴ | ۷۳/۲ | آزمون حساسیت - تورم |
| ۲۰۲۷ | ۹۸/۵ | ۶۶/۳ | آزمون حساسیت - نرخ تعدیل مستمری‌ها |
| ۲۰۲۶ | ۱۰۹/۸ | ۷۳/۶ | آزمون حساسیت - مبنای دستمزد مشمول بیمه خویش‌فرمایان |
| ۲۰۲۶ | ۱۱۰/۶ | ۸۰/۰ | آزمون حساسیت - نرخ بازده |

مأخذ: همان.

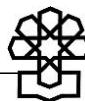
۲-۲. عدم برآورد سایر بدهی‌های دولت

هنگام محاسبه بدهی‌های دولت، این مسئله اهمیت حیاتی دارد که بدهی دولت تنها مربوط به ۳ درصد حق بیمه نیست، بلکه موارد دیگری نیز وجود دارند که آنها را نیز باید در تحلیل‌ها وارد کرد. در جدول ۵ اقلام بدهی دولت همراه با سهم آنها از کل بدهی در سال ۱۳۹۳ آورده شده است:^۱

جدول ۵. اقلام بدهی دولت به سازمان تأمین اجتماعی

| درصد از کل | موضوع بدهی | درصد از کل * | موضوع بدهی |
|---------------|---|-----------------|---|
| ۱۶/۸ | ۳ درصد حق بیمه سهم دولت | ۵۶/۸ | حق بیمه موضوع ماده (۷) قانون ساختار رفاه و تأمین اجتماعی (به‌روزرآوری بدهی‌های گذشته) |
| ۶/۷ | همسان‌سازی حقوق بازنشستگان و مستمری‌بگیران سازمان تأمین اجتماعی | ۶/۹ | معافیت از پرداخت سهم کارفرما (حداکثر ۵ نفر) |
| ۱/۹ | مستمری ارفاقی بازنشستگی جانبازان دستگاه‌های غیردولتی | ۳/۴ | ۲۳ درصد حق بیمه سربازی و حق حضور داوطلبانه در جبهه |
| ۱/۴ | مستمری تا احراز شرایط قانونی ماده (۱۰) قانون نوسازی صنایع | ۱/۵ | تخفیف در میزان حق بیمه سهم کارفرما در ازای اشتغال جدید |
| ۰/۹ | حق بیمه قالیبافان (۲۷/۲۰) | ۱/۰ | حق بیمه رانندگان، خادمین مساجد و باربران |
| ۰/۵ | مابه‌التفاوت سهم درمان مشمولین قانون تأمین اجتماعی | ۰/۵ | حق بیمه سنوات ارفاقی جانبازان دستگاه‌های غیردولتی |
| ۰/۴ | مستمری تا احراز شرایط قانونی ماده (۱۰) قانون نوسازی صنایع | ۰/۵ | ۲ درصد حق بیمه حرف و مشاغل آزاد |

۱. محسن ریاضی، بررسی نقش و جایگاه دولت در صندوق‌های بازنشستگی با تأکید بر مقوله بدهی‌ها، مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات همایش صندوق‌های بازنشستگی، تنگناها و راهکارها، ۱۳۹۶، صص ۱۶۹-۲۰۵.



| درصد از کل | موضوع بدهی | درصد از کل * | موضوع بدهی |
|---------------|--|-----------------|--|
| ۰/۱ | ۱۰ درصد حق بیمه و ۵۰ درصد سرانه درمان نویسندگان و پدیدآورندگان کتاب | ۰/۳ | حق بیمه و مستمری پیش از موعد کارکنان بنیاد شهید و کمیته امداد |
| ۰/۱ | بدهی غیربیمه‌ای | ۰/۱ | حق بیمه کارکنان جانباز سهم کارفرما |
| ۰/۰۴ | حق بیمه ایام اسارت آزادگان | ۰/۱ | حق بیمه سهم جانباز |
| ۰/۰۲ | مستمری پیش از موعد | ۰/۰۴ | جانبازان مشمول کسر ساعت کار |
| ۰/۰۲ | مزایای ناشی از گروه تشویقی همکاران فرزند شهید | ۰/۰۲ | حق بیمه کارگزاران مخابرات روستایی |
| | | ۰/۰۱ | مدت خدمت در جبهه و ایام معالجه جانبازان |

* بر اساس ارقام ریاضی (۱۳۹۶) کل بدهی در سال ۱۳۹۳ برابر ۸۵۲۸۰۴ میلیارد ریال بوده است.

نکته: اجزایی که سهم آنها کم‌تر از ۰/۰۱ درصد بوده است در جدول ذکر نشده‌اند.

همان‌طور که مشاهده می‌شود تنها حدود ۱۷ درصد از بدهی‌های دولت مربوط به ۳ درصد حق بیمه است و مابقی آن مربوط به قوانین دیگری است که به موجب آنها دولت باید وجوهی را به تأمین اجتماعی بپردازد. عدم توجه به این اقلام، پیش‌بینی درآمدها و بدهی دولت را با اشتباه‌های جدی همراه می‌کند.

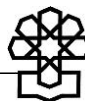
بنابراین باید توجه کرد که حتی اگر دولت در یک سال تمام بدهی گذشته خود را تسویه کند و سال‌های بعد نیز سهم ۳ درصد حق بیمه خود را بپردازد، باز هم پس از چند سال بدهی دولت به میزان قابل توجهی می‌رسد. دلیل این مسئله نیز قوانینی است که برای حمایت از برخی گروه‌های خاص تصویب شده است. این قوانین شامل دو دسته می‌شوند: قوانین مرتبط با معافیت یا تخفیف حق بیمه (همچون معافیت سهم کارفرمایی

برای کارگاه‌های صنعتی دارای ۵ نفر کارکن) و قوانین مرتبط با پرداخت مستمری (همچون سنوات ارفاقی جانبازان دستگاه‌های غیردولتی).

کوتاه آنکه، خلاصه کردن بدهی‌های دولت در ۳ درصد حق بیمه (که در گزارش مورد بررسی، انجام گرفته است) ساده‌سازی بیش از حد یک مسئله پیچیده است و موجب نمایش نادرست واقعیت می‌شود؛ بنابراین از این منظر نیز گزارش مذکور با ابهام‌ها و کاستی‌هایی مواجه است.

۲-۳. لحاظ‌نشدن بدهی سهم کارفرمایان

یکی از پیش‌فرض‌هایی که برای محاسبه حق بیمه‌های تعهدی و نقدی در این گزارش لحاظ شده این است که اختلاف بین حق بیمه‌های تعهدی و نقدی تنها مربوط به حق بیمه سهم دولت است، در حالی که مقایسه این دو رقم در سال‌های گذشته حاکی از آن است که بخش قابل توجهی از مطالبات سازمان تأمین اجتماعی مربوط به بدهی کارفرمایان است. در جدول ۶ حق بیمه‌های نقدی و کل حق بیمه‌ها (با لحاظ درآمدهای تعهدی) آورده شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود، ردیف ششم مربوط به «حق بیمه و مستمری سهم دولت» (همان حق بیمه بدهی سهم دولت) است که معادل نقدی ندارد. با این حال علاوه بر بدهی دولت مشاهده می‌شود که کارفرمایان نیز بدهی قابل توجهی به سازمان تأمین اجتماعی دارند. برای این منظور توجه کنید که از حدود ۶۰۰ هزار میلیارد ریال حق بیمه‌ای که کارگاه‌ها باید در سال ۱۳۹۴ می‌پرداختند تنها حدود ۳۵۰ هزار میلیارد ریال آن به صورت نقدی وصول شده است و مابقی، بدهی کارگاه‌ها به



تأمین اجتماعی است. بنابراین نباید این گونه تصور کرد که تفاوت بین حق بیمه نقدی و حق بیمه با لحاظ تعهدی تنها مربوط به بدهی دولت به سازمان تأمین اجتماعی است.

جدول ۶. حق بیمه‌های نقدی و کل (با لحاظ تعهدی) در سازمان تأمین اجتماعی

(میلیارد ریال)

| ۱۳۹۴ | ۱۳۹۳ | ۱۳۹۲ | ۱۳۹۱ | | |
|---------|---------|---------|---------|------|---|
| ۶۰۰،۵۵۸ | ۴۱۵،۶۱۶ | ۲۹۹،۰۷۵ | ۲۳۵،۷۸۸ | کل | حق بیمه وصولی از کارگاه‌ها |
| ۳۴۹،۸۸۰ | ۲۷۶،۷۳۸ | ۲۰۴،۵۶۹ | ۱۶۳،۱۸۵ | نقدی | |
| ۲۱،۴۱۰ | ۱۸،۰۰۹ | ۱۳،۵۶۳ | ۹،۷۹۰ | کل | حق بیمه وصولی از صاحبان حرف و مشاغل آزاد و بیمه اختیاری |
| ۲۱،۴۱۰ | ۱۸،۰۰۹ | ۱۳،۵۶۳ | ۹،۷۹۰ | نقدی | |
| ۱۸،۴۴۳ | ۱۶،۴۹۵ | ۱۰،۳۹۷ | ۸،۶۷۵ | کل | حق بیمه وصولی از رانندگان حمل‌ونقل بار و مسافریین شهری (ماده ۷) |
| ۱۸،۴۴۳ | ۱۶،۴۹۵ | ۱۰،۳۹۷ | ۸،۶۷۵ | نقدی | |
| ۸،۴۸۴ | ۶،۹۶۷ | ۵،۸۶۴ | ۴،۲۵۸ | کل | حق سرانه بیمه شدگان حرف و مشاغل آزاد |
| ۸،۴۸۴ | ۶،۹۶۷ | ۵،۸۶۴ | ۴،۲۵۸ | نقدی | |
| ۱۳۵ | ۷۴ | ۳۶ | ۳۸ | کل | ۵۰ درصد کسورات سهم کارفرما ماده (۱۰) قانون نوسازی |
| - | - | - | - | نقدی | |
| ۹۳،۸۳۱ | ۷۵،۴۵۵ | ۶۵،۶۳۴ | ۴۵،۷۱۴ | کل | حق بیمه و مستمری سهم دولت |
| - | - | - | - | نقدی | |
| ۲۵،۹۰۶ | ۲۲،۰۸۸ | ۱۳،۴۰۳ | ۲۰،۶۶۳ | کل | سایر |
| ۲۵،۹۰۶ | ۲۲،۰۸۸ | ۱۳،۴۰۳ | ۲۰،۶۶۳ | نقدی | |
| ۱،۴۵۸ | ۱،۱۸۷ | ۸۵۸ | ۶۳۵ | کل | پورسانت‌ها و واگذاری به کارفرمایان |
| - | - | - | - | نقدی | |
| ۷۶۷،۳۰۹ | ۵۵۳،۵۱۸ | ۴۰۷،۱۱۵ | ۳۲۴،۲۹۰ | کل | جمع |
| ۴۲۴،۱۳۳ | ۳۴۰،۲۹۸ | ۲۴۷،۷۹۸ | ۲۰۶،۵۷۱ | نقدی | |

مأخذ: سالنامه آماری سازمان تأمین اجتماعی، ۱۳۹۴.

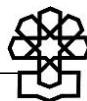
۴-۲. فروض غیرواقعی در مورد دستمزدها

یکی از متغیرهای کلیدی که درآمدهای سازمان را به طور مستقیم تحت تأثیر قرار می‌دهد، دستمزد شاغلان است. نویسندگان این گزارش هیچ داده‌ای در مورد روند گذشته این متغیر ارائه نکرده و صرفاً به این اشاره بسنده کرده‌اند که «فرض بر این است که دستمزدهای اسمی در کوتاه‌مدت در سطحی معادل تورم، یعنی حدود ۱۰ درصد، افزایش یابد. اما در بلندمدت افزایش دستمزد واقعی به تدریج به سمت بهره‌وری نیروی کار میل کند. با این حال، از آنجایی که اقتصاد ایران به شدت بر نفت متمرکز است، فرض شده که تنها ۷۵ درصد از رشد بهره‌وری در بلندمدت به افزایش در حقوق و دستمزد منتهی می‌شود. بر این اساس، فرض می‌شود که افزایش دستمزد اسمی از سال ۲۰۵۰ تقریباً به ۶/۶ درصد میل کند که به معنی رشد ۱/۵ درصدی دستمزد واقعی (بالاتر از تورم) است». این مفروضات در جدول ۷ آمده است:

جدول ۷. مفروضات گزارش آکچوئریال ۲۰۱۶ در مورد رشد تولید اقتصادی،

نرخ تورم و رشد دستمزدها

| سال | رشد تولید ناخالص داخلی واقعی | نرخ تورم | افزایش دستمزد اسمی |
|------|------------------------------|----------|--------------------|
| ۲۰۱۶ | ۱۲/۵ | ۹/۰ | ۹/۰ |
| ۲۰۱۷ | ۴/۲ | ۱۰/۵ | ۱۰/۵ |
| ۲۰۱۸ | ۳/۸ | ۱۰/۱ | ۱۰/۱ |
| ۲۰۱۹ | ۴/۰ | ۹/۵ | ۹/۵ |
| ۲۰۲۰ | ۴/۰ | ۹/۳ | ۹/۳ |
| ۲۰۳۰ | ۳/۲ | ۷/۶ | ۹/۲ |
| ۲۰۴۰ | ۲/۵ | ۶/۳ | ۷/۹ |



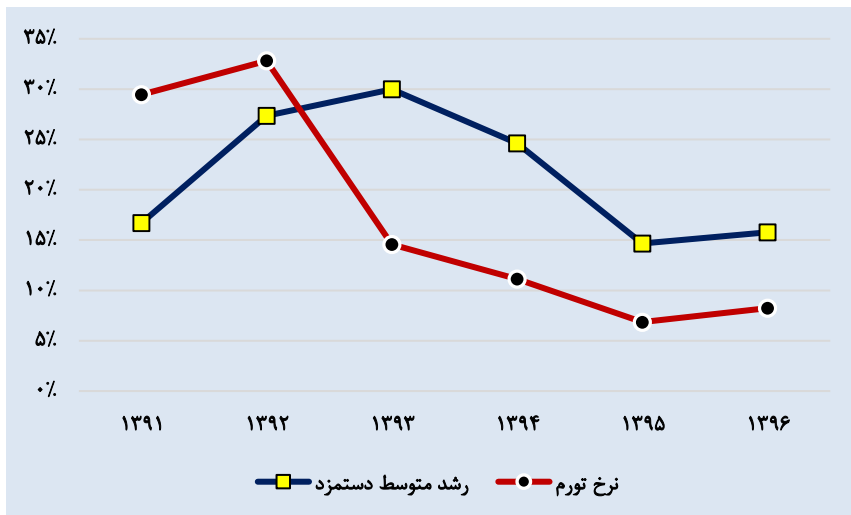
| سال | رشد تولید ناخالص داخلی واقعی | نرخ تورم | افزایش دستمزد اسمی |
|------|------------------------------|----------|--------------------|
| ۲۰۵۰ | ۲/۰ | ۵/۰ | ۶/۶ |
| ۲۰۶۰ | ۱/۷ | ۵/۰ | ۶/۶ |
| ۲۰۷۰ | ۲/۰ | ۵/۰ | ۶/۶ |

مأخذ: گزارش ارزیابی آکچونریال مزایای بلندمدت سازمان تأمین اجتماعی ایران، ۲۰۱۶.

چند نقد به این مفروضات و روش محاسباتی می‌توان وارد دانست:

اولاً این مفروضات با چه منطقی صورت گرفته است و آیا روند گذشته چنین فرضی را تأیید می‌کند؟ فرض گزارش مذکور بر این است که در سال‌های ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۰، نرخ رشد دستمزدها با نرخ تورم برابر باشد. بررسی داده‌های واقعی نشان می‌دهد چنین فرضی چندان صحیح نیست. برای بررسی این مسئله آمار مربوط به سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۶ (که داده‌های آن موجود است) را در نظر می‌گیریم؛ برای درک بهتر موضوع، رشد متوسط دستمزدهای افراد تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی و نرخ تورم سال‌های مورد بحث، در نمودار زیر نشان داده شده است:

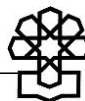
نمودار ۳. نرخ تورم و رشد متوسط دستمزدهای سازمان تأمین اجتماعی



مأخذ: گزارش توزیع سن، سابقه، دستمزد بیمه‌شدگان فعال سال ۱۳۹۶، سازمان تأمین اجتماعی و گزارش سری زمانی نرخ تورم مرکز آمار.

همان‌طور که مشاهده می‌شود، نرخ تورم در سال‌ها ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ بر رشد متوسط دستمزد پیشی گرفته و پس از آن تا سال ۱۳۹۶، با غلبه رشد متوسط دستمزد بر نرخ تورم مواجهیم؛ بنابراین فرض برابری رشد متوسط دستمزد بیمه‌شدگان تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی با نرخ تورم را نمی‌توان به سادگی تأیید کرد و برای تأیید یا رد آن نیاز به داده‌های بیش‌تر و تحلیل‌های دقیق‌تری است.

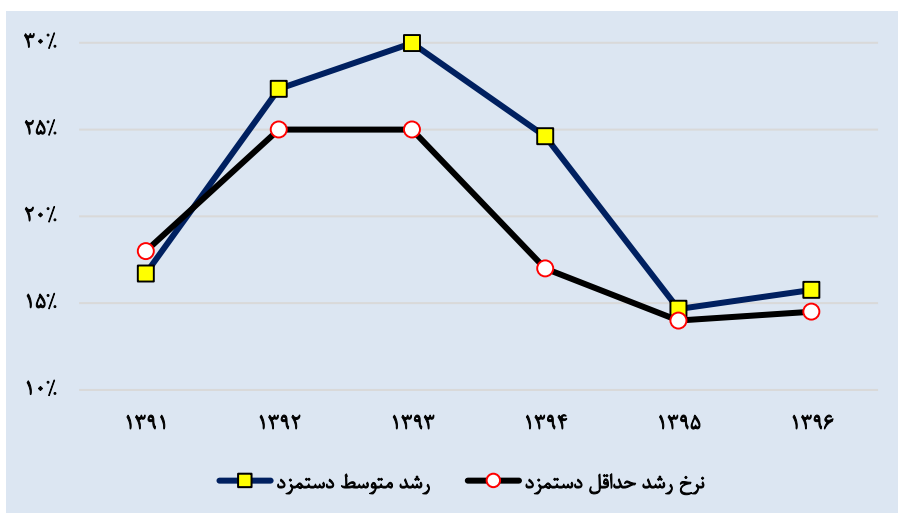
ثانیاً حتی اگر فرض برابری رشد سطح دستمزد در کل کشور با نرخ تورم را مورد تأیید بدانیم، نمی‌توانیم روند مشابه در مورد دستمزد بیمه‌شدگان سازمان تأمین اجتماعی را بپذیریم.



ثالثاً دستمزد بخش قابل توجهی از بیمه‌شدگان سازمان، از طریق دستمزد مقطوع محاسبه و لحاظ می‌شود؛ بنابراین نمی‌توان دستمزد آنها را بر اساس بهره‌وری کل اقتصاد تعیین کرد؛

رابعاً یکی از متغیرهای کلیدی در این زمینه حداقل دستمزد است که هم در مورد مستمری و هم در مورد حق بیمه اهمیت اساسی دارد، اما در این گزارش فرض بر آن است که حداقل دستمزد نیز مشابه متوسط دستمزدها رشد می‌کند. برای بررسی این مسئله به نمودار زیر که در آن نسبت رشد متوسط دستمزد و حداقل دستمزد برای سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۶ نمایش داده شده است، توجه کنید:

نمودار ۴. نرخ رشد حداقل دستمزد و متوسط دستمزد سازمان تأمین اجتماعی



مأخذ: گزارش توزیع سن، سابقه، دستمزد بیمه‌شدگان سال ۱۳۹۶، سازمان تأمین اجتماعی و حداقل دستمزد سالیانه مصوب شورای عالی کار.

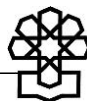
همان‌طور که مشاهده می‌شود نمی‌توان به سادگی این فرض را تأیید کرد که رشد متوسط دستمزدهای تأمین اجتماعی با رشد حداقل دستمزد برابر بوده است، بلکه باید با بررسی دقیق‌تر داده‌های گذشته، فرض دقیقی در این مورد ارائه کرد.

شایان ذکر است که علاوه بر متغیرهای مرسوم که بایستی هنگام تحلیل مدنظر قرار داد، در اقتصاد ایران، مسئله تحریم‌های بین‌المللی نیز وجود دارد که آثار عمیقی بر اقتصاد دارد. این تحریم‌ها عموماً منجر به رشدهای اقتصادی منفی و نرخ‌های تورم بالا می‌شود و عدم توجه به آن باعث می‌شود تحلیل‌ها تا حدی با خطا مواجه شود.

۲-۵. بی‌توجهی به منابع و مصارف بخش درمان

مطابق با ماده (۳) قانون تأمین اجتماعی، یکی از خدمات سازمان تأمین اجتماعی مربوط به حوادث و بیماری‌هاست و بر اساس ماده (۲۹) نیز ۹ درصد از مأخذ محاسبه حق بیمه به این موضوع اختصاص دارد. بنابراین درمان بخش جدایی‌ناپذیر سازمان تأمین اجتماعی است. با این حال در گزارش سازمان بین‌المللی کار این بخش به طور کلی کنار گذاشته شده است. در واقع فرض شده که حق بیمه‌های دریافتی بابت درمان (۹ درصد از مأخذ حق بیمه) دقیقاً با هزینه‌های آن برابر است. اگرچه این موضوع مبنای قانونی دارد و فشارهای چند سال گذشته از سوی وزارت بهداشت، سبب تناسب بیش‌تر این دو (منابع و مصارف) در بخش درمان شده است، اما بررسی طولانی‌تر این نسبت در واقعیت تأییدگر این فرض نخواهد بود.

در غالب سال‌های پیش از دهه ۱۳۹۰ منابع درمان از مصارف آن بیش‌تر بوده است و بار مالی ناشی از اجرای طرح تحول سلامت در سال‌های اخیر این نسبت را معکوس



کرده است؛ بدین ترتیب در گزارش سازمان بین‌المللی کار، این پرسش بی‌پاسخ مانده است که اگر بخش درمان با مازاد مواجه باشد آیا نمی‌توان آن را سرمایه‌گذاری و در آینده برای مصارف بازنشستگی استفاده کرد؟ یا برعکس، اگر بخش درمان با کسری مواجه باشد، آیا سازمان چاره دیگری غیر از تأمین کسری از محل حق بیمه‌های بازنشستگی یا ذخایر سرمایه‌گذاری خواهد داشت؟ و در هر یک از این دو حالت آیا تعهدات بلندمدت تحت تأثیر قرار نمی‌گیرد؟

در کنار موارد فوق ذکر این نکته نیز قابل توجه است که هنوز هم در مورد سهم درمان در سازمان تأمین اجتماعی اختلاف نظر وجود دارد (برخی عقیده دارند سهم درمان برابر نه بیست و هفتم است در حالی که عده دیگری آن را معادل نه سی‌ام می‌دانند). بنابراین کنار گذاشتن بخش درمان از سازمان تأمین اجتماعی، نمی‌تواند تصویری واقع‌بینانه‌ای از منابع و مصارف این صندوق بیمه‌ای ارائه دهد.

۶-۲. شفاف‌نبودن درآمدهای حاصل از مواد (۳۸) و (۴۱) قانون تأمین اجتماعی (بیمان‌ها)

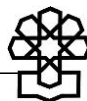
ماده (۳۸) قانون تأمین اجتماعی، کلیه کارفرمایان و پیمانکاران را مکلف می‌کند که علاوه بر بیمه‌کردن کارکنان خود، نسبت به پوشش بیمه‌ای نیروهای مربوط به پروژه‌های مناقصه‌ای و قراردادی نیز اقدام کنند. همچنین مطابق ماده (۴۱) در مواردی که نوع کار ایجاب کند سازمان می‌تواند به پیشنهاد هیئت مدیره و تصویب شورای عالی سازمان نسبت مزد را به کل کار انجام یافته تعیین و حق بیمه متعلق را به همان نسبت مطالبه و وصول نماید. صرف‌نظر از انتقادهایی که به این مواد وارد است و عبور از به‌روز نبودن ضرایب و

مواردی از این قبیل، این دو ماده منابع قابل توجهی را برای سازمان تأمین اجتماعی ایجاد کرده‌اند. با این حال، هنوز هیچ گزارش یا داده‌های رسمی از این منابع ارائه نشده است. آنچه درباره این موضوع در گزارش سازمان بین‌المللی کار بازتاب یافته است، بدین شرح است: طبق اظهارات کارشناسان سازمان تأمین اجتماعی، درآمدهای به‌دست‌آمده از پیمانکاران ۲۰ درصد از کل درآمدهای حق بیمه سازمان را تشکیل می‌دهند که شامل موارد زیر است:

- ۱۲ درصد درآمد حق بیمه از پیمانکارانی که لیست شاغلان و اطلاعات مربوط به استخدام کارگران خود را ارائه و نرخ حق بیمه معمول را بر این درآمدها اعمال می‌کنند ناشی می‌شود، این بخش در درآمدهای حق بیمه «عادی» طبقه‌بندی می‌شود؛

- ۸ درصد درآمد حق بیمه مربوط به بخشی از پرداخت‌های پیمانکاران است که بر اساس ضریبی بر قرارداد محاسبه می‌شود. علاوه بر این، کارشناسان سازمان بر این عقیده‌اند که این بخش از درآمدهای پیمانکاری در آینده کاهش خواهد یافت. بنابراین، درآمدهای پیش‌بینی شده ناشی از پیمانکاران در سال ۲۰۱۶ برابر ۸ درصد درآمد حق بیمه (مبنای نقدی) است که فرض می‌شود به تدریج تا سال ۲۰۲۶ به ۵ درصد کاهش یابد و از آن پس همواره ثابت بماند.

بخش اول درآمدهای مورد اشاره در بندهای فوق مربوط به ماده (۳۸) و بخش دوم مربوط به ماده (۴۱) است. به استناد ماده (۴۱) حق بیمه بر اساس مبلغ قرارداد (و نه بر اساس دستمزد) تعیین می‌شود و همچنین در بسیاری از موارد هیچ لیستی از بیمه‌شدگان دریافت نمی‌شود. در واقع حق بیمه دریافت می‌شود بدون آنکه فردی بیمه شده باشد.



نقد به گزارش در این بخش، صرفاً به دلیل انتقال عدم شفافیت موجود در این زمینه به درون گزارش است؛ به نظر می‌رسد لازم بود تهیه‌کنندگان گزارش ابتدا داده‌هایی در مورد وصولی‌های حاصل از این دو ماده ارائه می‌کردند زیرا مواد مذکور، به‌تنهایی ۲۰ درصد از درآمدهای نقدی سازمان را تشکیل داده‌اند و در مورد چنین رقمی نمی‌توان به «اظهارات برخی کارشناسان» اکتفا کرد. به همین اعتبار نیز نمی‌توان پیش‌بینی قابل اتکایی از روندی آتی منابع مذکور ارائه کرد.

۲-۷. لحاظ‌نکردن سایر حق بیمه‌ها و سایر درآمدها

همان‌طور که در جداول قبل نشان داده شد، علاوه بر حق بیمه‌هایی که به صورت عادی با اعمال نرخ حق بیمه بر دستمزد به‌دست می‌آیند، حق بیمه‌های دیگری نیز وجود دارند که از این چارچوب خارج هستند. این حق بیمه‌ها عبارتند از: حق بیمه وصولی کارگران ساختمانی، حق بیمه برقراری مستمری مشاغل سخت و زیان‌آور، حق بیمه جزئی به کامل، حق بیمه سربازی و حضور داوطلبانه در جبهه، حق بیمه خادمان مساجد، حق بیمه کارفرمایان صنفی کم‌درآمد، حق بیمه اتباع بیگانه، حق بیمه ایام اسارت آزادگان و غیره. این حق بیمه‌ها در مجموع حدود ۶ درصد از کل حق بیمه‌های نقدی (۵/۵ درصد از کل درآمدهای نقدی) در سال ۱۳۹۴ را به خود اختصاص داده‌اند.

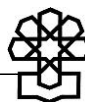
همچنین درآمدهای دیگری نیز وجود دارند که با عناوینی بجز حق بیمه نصیب سازمان می‌شوند و عبارتند از: کمک‌های بلاعوض و خسارت و جرائم نقدی دریافتی. این موارد در مجموع حدود ۳ درصد از کل درآمدهای نقدی سازمان را به خود اختصاص داده‌اند.

در مجموع «سایر حق بیمه‌ها» و «سایر درآمدها» حدود ۸/۵ درصد از کل درآمدهای نقدی سازمان را تشکیل داده‌اند، اما در این گزارش هیچ اشاره‌ای به آنها نشده است. به عبارتی به نظر می‌رسد در باره این سهم بحثی صورت نگرفته است و مشخص نیست که کارشناسان در بررسی خود آن را فرو گذارده‌اند یا خیر و در صورتی که آن را در سایر مجموع محاسباتشان لحاظ کرده باشند، میزان تغییرات آن در سال‌های آتی به چه میزان و با چه استدلالی برآورد شده است.

شایان ذکر است که در گزارش مذکور یک ستون با عنوان «سایر درآمدها» آورده شده است، اما این ستون صرفاً شامل درآمدهای حاصل از پیمان‌ها (مشمولان ماده (۴۱)) است و موارد مورد اشاره در این بخش را دربر نمی‌گیرد.

۳. محک محاسبات و برآوردها: مقایسه پیش‌بینی‌های گزارش با مقادیر تحقق یافته

اکنون که حدود سه سال از پیش‌بینی‌های گزارش ۲۰۱۶ می‌گذرد، می‌توانیم با مقایسه مقادیر پیش‌بینی شده و تحقق یافته، دقت گزارش مذکور را در برآورد وضعیت آتی صندوق بسنجیم. در حال حاضر داده‌های سال ۲۰۱۶ میلادی (۱۳۹۵) و ۲۰۱۷ میلادی (۱۳۹۶) موجود است. شایان ذکر است که گزارش مذکور، صرفاً منابع و مصارف بازنشستگی را پیش‌بینی کرده است. از سوی دیگر در سالنامه‌های سازمان تأمین اجتماعی، مصارف بازنشستگی به صورت جداگانه آمده است، اما در منابع درآمدی تفکیکی بین منابع بازنشستگی و درمان وجود ندارد. برای به‌دست آوردن منابع بازنشستگی کل حق بیمه‌ها



از مفروضات خود گزارش استفاده کرده‌ایم.^۱ در جدول ۸ این مقادیر آورده شده است (درآمد حق بیمه با لحاظ تعهدی می‌باشد):

جدول ۸. مقایسه پیش‌بینی گزارش آکچوئریال ۲۰۱۶ با مقادیر محقق‌شده در مورد درآمدها

(میلیارد ریال)

| کل درآمد | | سایر درآمدها | | درآمد سرمایه‌گذاری | | درآمد حق بیمه | | |
|------------|--------------|--------------|--------------|--------------------|--------------|---------------|--------------|------|
| تحقق یافته | پیش‌بینی شده | تحقق یافته | پیش‌بینی شده | تحقق یافته | پیش‌بینی شده | تحقق یافته | پیش‌بینی شده | |
| ۵۸۴,۳۹۶ | ۴۸۳,۰۲۳ | ۴۰,۱۸۴ | ۲۵,۱۱۸ | -۶۷۳ | ۱۱۰,۵۲۴ | ۵۴۴,۸۸۴ | ۳۴۷,۳۸۰ | ۱۳۹۵ |
| ۶۷۴,۴۰۲ | ۵۶۰,۱۱۳ | ۶۹,۱۵۶ | ۲۷,۷۲۹ | ۴,۸۸۶ | ۱۳۴,۰۲۱ | ۶۰۰,۳۵۸ | ۳۹۸,۳۶۳ | ۱۳۹۶ |

مأخذ: همان.

همان‌طور که مشاهده می‌شود درآمدهای پیش‌بینی شده، اختلاف چشمگیری با مقادیر واقعی دارند. برای مثال درآمد حق بیمه (با لحاظ تعهدی) در سال ۱۳۹۶ حدود ۳۹۸ هزار میلیارد ریال پیش‌بینی شده است در حالی که مقدار تحقق یافته حدود ۶۰۰ هزار میلیارد ریال (حدود ۵۱ درصد بیش از میزان پیش‌بینی شده) بوده است. در مقابل، درآمد حاصل از سرمایه‌گذاری نزدیک به ۱۳۴ هزار میلیارد ریال پیش‌بینی شده است در حالی که مقدار تحقق یافته تنها حدود ۴/۹ هزار میلیارد ریال (تقریباً ۹۶ درصد کمتر) بوده است. کل منابع بازنشستگی نیز حدود ۵۶۰ هزار میلیارد ریال پیش‌بینی شده است در حالی که مقدار تحقق یافته حدود ۶۷۴ هزار میلیارد ریال (تقریباً ۲۰ درصد بیش‌تر) بوده است.

۱. در مفروضات گزارش سهم منابع بازنشستگی از کل حق بیمه‌ها، نسبتی معادل بیست سی‌ام در نظر گرفته شده است.

در مقابل، پیش‌بینی این گزارش از هزینه‌های بازنشستگی بسیار نزدیک به واقعیت بوده است به طوری که مقادیر مزایای تحقق یافته تنها ۴ درصد بیش‌تر از مقادیر پیش‌بینی شده بوده‌اند و کل مخارج نیز کم‌تر از ۲ درصد اختلاف با مقادیر واقعی داشته‌اند (پیش‌بینی مخارج اداری اختلاف ۲۷ درصدی با مقادیر واقعی دارند، اما به دلیل سهم اندک در کل مخارج، تأثیر چندانی نداشته است). این مقادیر در جدول ۹ نمایش داده شده است.

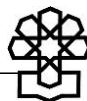
جدول ۹. مقایسه پیش‌بینی گزارش آکچوئریال ۲۰۱۶ با مقادیر محقق شده در مورد مخارج

(میلیارد ریال)

| کل مخارج | | مخارج اداری | | مزایا | | |
|------------|--------------|-------------|--------------|------------|--------------|------|
| تحقق یافته | پیش‌بینی شده | تحقق یافته | پیش‌بینی شده | تحقق یافته | پیش‌بینی شده | |
| ۴۲۸،۲۴۱ | ۴۲۰،۷۴۴ | ۳۱،۶۵۲ | ۳۱،۶۵۲ | ۳۹۶،۵۸۹ | ۳۸۹،۰۹۲ | ۱۳۹۵ |
| ۵۰۷،۳۵۶ | ۴۹۸،۰۵۳ | ۲۵،۳۷۵ | ۳۴،۹۸۵ | ۴۸۱،۹۸۱ | ۴۶۳،۰۶۸ | ۱۳۹۶ |

مأخذ: همان.

در مجموع مشاهده می‌شود که در گزارش آکچوئری ۲۰۱۶ برای پیش‌بینی مخارج، مفروضات و ساختار منطقی استفاده شده است و مقایسه مقادیر پیش‌بینی شده و تحقق یافته نیز حاکی از موفقیت این گزارش در پیش‌بینی مخارج آتی داشته است. در مقابل به دلیل نواقصی که در بخش‌های قبل ارائه شد، در سمت منابع درآمدی نتوانسته است تصویر دقیقی از واقعیت ترسیم کند و همان‌گونه که در بالا اشاره شد، مقادیر تحقق یافته اختلاف چشمگیری با مقادیر پیش‌بینی شده دارند. بنابراین مقدار کسری مالی سازمان تأمین اجتماعی که در این گزارش برآورد شده، بسیار بیشتر از مقدار واقعی است.



هر چند ممکن است تهیه‌کنندگان گزارش فوق با اهدافی همچون هوشیار کردن سیاستگذاران نسبت به بحران بازنشستگی یا هر هدف دیگری، تلاش کافی برای حل نواقص مذکور و حصول نتیجه صحیح انجام نداده باشند، اما باید توجه نمود که وجود چنین خطاهای فاحشی در گزارش آکچوئری، ماهیت کاربردی آنها را مخدوش و اتکای جامعه به داده‌ها و گزارش‌های منتشرشده توسط نهادهای مربوطه را تضعیف می‌کند.

درواقع گزارش‌های آکچوئری اساساً به منظور ترسیم آینده صندوق بازنشستگی انجام می‌شوند تا مدیران صندوق بر اساس این پیش‌بینی، اقدامات لازم را اتخاذ کنند. برای مثال اگر گزارش آکچوئری حاکی از وقوع کسری مالی در آینده نزدیک باشد، مدیران صندوق باید اقداماتی در جهت تغییر سبد دارایی‌های سرمایه‌گذاری به سمت دارایی‌های نقدشونده‌تر، اصلاحات پارامتریک و حتی اصلاحات ساختاری داشته باشند. حال اگر گزارش آکچوئری نتواند ترسیم صحیحی از آینده داشته باشد، طبیعتاً هیچ کاربردی نخواهد داشت و عملاً یک اقدام بیهوده و اتلاف منابع انجام شده است. بنابراین به مدیران مربوطه توصیه می‌شود نهایت تلاش خود را تدقیق گزارش‌های آکچوئری و جلوگیری از تکرار نواقص شناسایی‌شده در گزارش حاضر به کار گیرند.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

هدف از مطالعه حاضر، نقد و بررسی گزارش آکچوئری ۲۰۱۶ سازمان تأمین اجتماعی بود. بررسی‌های حاضر نشان می‌دهد مهم‌ترین نواقص گزارش ۲۰۱۶ مربوط به موارد زیر بوده است:

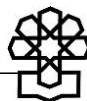
۱. محاسبه‌نکردن ارزش روز سرمایه‌گذاری‌ها؛

۲. محاسبه‌نشدن دقیق بدهی‌های دولت؛

۳. بی‌توجهی به بدهی کارفرمایان؛

۴. شفاف‌نبودن درآمدهای حاصل از مواد (۳۸) و (۴۱) قانون تأمین اجتماعی.

از آنجا که تمامی موارد فوق مربوط به سمت منابع درآمدی سازمان است، مشاهده می‌شود که مقادیر پیش‌بینی شده درآمد به میزان قابل توجهی از مقادیر تحقق یافته کم‌تر است. این موضوع در محک برآوردهای گزارش مذکور با واقعیت محقق شده موجود، به خوبی قابل مشاهده است. با توجه به نقش حیاتی گزارش‌های آکچوئری در توصیف آینده صندوق برای ذی‌نفعان و کمک به تصمیم‌گیری دقیق و هوشمندانه توسط آنها، به نظر می‌رسد لازم است حساسیت بیش‌تری نسبت به مفروضات و برآوردها صورت گیرد؛ نواقصی که در گزارش مذکور وجود دارد، می‌تواند نتایج به‌دست آمده را با اما و اگرهای بسیاری همراه سازد و به‌تبع آن، تصویر شفافی به سیاستگذاران و تصمیم‌گیران ارائه نخواهد کرد. بنابراین لازم است این نکات در گزارش‌های بعدی مورد توجه قرار گیرد و تصویر دقیق‌تری از وضعیت آتی صندوق نمایش داده شود.



منابع و مآخذ

۱. ریاضی، محسن. بررسی نقش و جایگاه دولت در صندوق‌های بازنشستگی با تأکید بر مقوله بدهی‌ها، مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات همایش صندوق‌های بازنشستگی، تنگناها و راهکارها، ۱۳۹۶.
۲. گزارش ارزش فعلی مزایای بازنشستگی مبتنی بر آکچوئری براساس استاندارد شماره ۲۷ در سال ۱۳۹۳، سازمان تأمین اجتماعی، ۱۳۹۴.
۳. گزارش ارزیابی آکچوئریال مزایای بلندمدت سازمان تأمین اجتماعی ایران در تاریخ ۱۹ مارس ۲۰۱۶، مؤسسه عالی پژوهش تأمین اجتماعی، ۱۳۹۷.
۴. گزارش توزیع سن، سابقه، دستمزد بیمه‌شدگان فعال سال ۱۳۹۶، سازمان تأمین اجتماعی، ۱۳۹۷.
۵. گزارش سری زمانی نرخ تورم، مرکز آمار ایران.



مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۶۹۹۱

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: نقد و بررسی گزارش «ارزیابی آکچوئریال مزایای بلندمدت سازمان تأمین اجتماعی»

نام دفتر: مطالعات اجتماعی (گروه رفاه و تأمین اجتماعی)

تهیه و تدوین: ابوالفضل عباسی دره‌بیدی

مدیر مطالعه: یاسر باقری

ناظران علمی: ایروان مسعودی اصل، محمدرضا مالکی

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی:

۱. ارزیابی آکچوئریال

۲. تعهدات بلندمدت

۳. سرمایه‌گذاری و ذخایر سازمان تأمین اجتماعی

۴. منابع و مصارف صندوق بیمه‌گر اجتماعی

۵. سازمان بین‌المللی کار



تاریخ انتشار: ۱۳۹۹/۲/۱